

нак воно є ще важливішим у віктимологічному плані, коли опір жертви розглядається як фактор протидії (або ж, навпаки, як фактор, що сприяє настанню злочинних наслідків). Тому, з іншого боку, видається надто категоричним твердження М.Х. Сафіуліна про те, «що саме жертва зобов'язана перешкоджати вчиненню злочину» [10, с. 17]. При такому підході вся провина за трагічний результат небезпечної ситуації перекладається на потерпілих, що при всій важливості виховних і профілактичних заходів, ймовірно, не можна визнати обгрунтованим. Справа в тому, що насильницькі злочини не завжди можуть бути нейтралізовані розробкою таких профілактичних заходів, які зазвичай рекомендуються, наприклад, для захисту власності громадян. Насильство найчастіше супроводжується факторами несподіванки, стрімкості, інтенсивності нападу, які часом або паралізують волю потерпілих, або об'єктивно фізично позбавляють їхні можливості активного опору або можливості «уникнення злочину».

Безумовно, це не означає, що слід недооцінювати важливість профілактичних заходів. Однак треба подбати, щоб профілактика насильства охоплювала ширше коло об'єктів профілактики для того, щоб відповідальність за наслідки вчиненого не покладалася лише на жінок-потерпілих, які не вміли чинити необхідний (або навіть можливий) опір злочинцеві.

Оскільки для них характерна найвища латентність, то фактичні показники реєстрації цих злочинів у країні дуже високі. За оцінками експертів, їх загальна кількість насправді у 3–4 рази більша від зафіксованих даних, що ще більше актуалізує потребу профілактики і боротьби з цими злочинами.

Згвалтування – специфічний злочин у низці відносин. Ця специфіка пов'язана і з об'єктом зазіхання, яким є статевая недоторканість жінки, і з однорідним складом потерпілих, якими можуть бути переважно особи жіночої статі.

Механізм злочинної поведінки доцільно розглядати у вигляді взаємодії трьох взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих компонентів: 1) негативних особистісних якостей особи злочинця, що проявляються у вигляді антисуспільної мотивації його поведінки та визначають готовність особи в будь-який момент застосувати насильство; 2) криміногенних умов мікросередовища та конкретної життєвої ситуації; 3) особистісних якостей та особливостей поведінки самої жертви злочину;

Віктиміність жінок – це потенційна чи реалізована в конкретній життєвій ситуації підвищена здатність жінки за певних обставин стати жертвою злочинного посягання, що обумовлена її статевими особливостями, а також комплексом інших вроджених або набутих соціальних, психологічних і фізичних якостей особистості та особливостей поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Криминология XX века. – СПб.: Питер, 2000. – 480 с.

2. Шалгунова С.А. Особа злочинця та ситуація в механізмі виникнення насильницького злочину / С.А. Шалгунова // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 4. – С. 179–189.
3. Франк Л.В. Потерпевшие от преступления и проблемы советской виктимологии: автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра юрид. наук / Л.В. Франк. – М., 1978. – 38 с.
4. Криминология: навч. посібник / за заг. ред. О.М. Джужи. – К.: Прецедент, 2004. – 386 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / голов. ред. і уклад. В.Т. Бусол. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
6. Павлік Оксана. Співвідношення понять «потерпілий від злочину» та «жертва злочину» / Оксана Павлік // Юридична Україна. – 2008. – № 6. – С. 118–120.
7. Франк Л.В. Виктимология и виктимность (Об одном новом направлении в теории и практике борьбы с преступностью). / Л.В. Франк. – Душанбе, 1972. – 143 с.
8. Ривман Д.В. Криминальная виктимология / Д.В. Ривман. – СПб., 2002. – 240 с.
9. Ситковский А.П. Виктимологическая характеристика и профилактика корыстных преступлений против собственности граждан / А.П. Ситковский. – М., ВНИИ МВД России. 1999. – 108 с.
10. Сафиуллин Н.Х. Виктимное поведение несовершеннолетних и совершаемые против них насильственные преступления: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. / Н.Х. Сафиуллин. – М., 1995. – 24 с.

Орловський Р. С.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права № 1

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

РОЗМЕЖУВАННЯ ДІЯНЬ ВИКОНАВЦЯ ТА ПОСОБНИКА ЗЛОЧИНУ

Необхідність чіткого розмежування діянь виконавця та пособника злочину не викликає сумніву. Досягнення поставленої мети можливе шляхом детального аналізу особливостей діяльності виконавця та пособника.

Поняття виконавця та пособника визначено законодавчо та передбачено в ч. 2 та 5 ст. 27 Кримінального кодексу України (далі – КК) відповідно.

У науці кримінального права розрізняють пособництво інтелектуальне та фізичне.

До інтелектуальних пособників відносяться особи, які сприяють вчиненню злочину порадами, вказівками, а також заздалегідь даною обіцянкою переховати злочинця, знаряддя чи засоби вчинення злочину, сліди злочину чи предмети, здобуті злочинним шляхом, придбати чи збути такі предмети, або іншим чином сприяти приховуванню злочину.

До фізичних пособників відносять осіб, які сприяють вчиненню злочину наданням засобів чи знарядь вчинення злочину, усуненням перешкод.

Слід зазначити, що в кримінально-правовій доктрині роль пособника оцінюється неоднозначно.

На думку одних науковців, пособник, сприяючи вчиненню діяння, передбаченого в Особливій частині КК, не виконує його навіть частково [1, с. 7], а лише створює умови, які сприяють вчиненню злочину виконавцем [2, с. 12], або ж, створюючи умови, полегшує вчинення злочину [3, с. 18]. Ці вчені розглядають діяння пособника як одну з причин, яка призвела до вчинення злочину, тобто його діяння знаходиться в причинному зв'язку зі злочинним результатом [4, с. 81].

На думку інших, пособник бере участь у вчиненні злочину, а сприяння можна в окремих випадках розглядати як причетність до злочину або не перешкоджання злочину [5, с. 91]. При цьому наголошується, що визнання діяння пособника створенням необхідних умов для вчинення злочину виконавцем виключає можливість встановити причинний зв'язок між діянням пособника і злочинним діянням виконавця. Причинний зв'язок має місце у випадку, коли діяння однієї особи безпосередньо викликало, породило злочинний результат. Умови, навіть надзвичайно важливі в механізмі спричинення негативних наслідків не можуть розглядатись як причина.

Безумовно, суспільно-небезпечне діяння виконавця знаходиться в прямому причинному зв'язку зі спричиненим злочинним результатом в матеріальних складах злочину, або ці діяння самі по собі безпосередньо містять в собі склад злочину в формальних складах. Щодо стосується діяння пособника, то його поведінка також причинно пов'язана із загальним злочинним результатом, однак, вона опосередкована поведінкою виконавця.

В юридичній літературі відзначається, що процес вчинення злочину має певні об'єктивні межі, які визначаються законодавчою характеристикою об'єктивної сторони конкретного складу злочину.

Особа, яка виконує об'єктивну сторону, посягає на охоронюваний кримінальним законом об'єкт, вчинюючи діяння, передбачене статтею Особливої частини КК.

Недостатньо детальний аналіз конкретного діяння і співставлення його з нормативною характеристикою об'єктивної сторони конкретного складу злочину породжує помилки при юридичній оцінці діянь конкретного співучасника,

які частіше за все полягають у надто широкому тлумаченні функцій виконавця, до яких помилково відносяться і діяння осіб, які знаходяться на місці злочину і сприяють виконавцю, незалежно від того чи виконують вони безпосередньо об'єктивну сторону посягання.

Дискусійною вбачається думка М. І. Ковальова, який вважає, що безпосередню участь у вчиненні злочину може брати і пособник, який, наприклад, відкриває виконавцю сховище для вчинення крадіжки [6, с. 33].

Очевидно, що в даному випадку пособництво відсутнє, а наявне співвиконавство, тому що частково виконується об'єктивна сторона крадіжки з проникненням у сховище.

Поведінка пособника знаходиться за межами об'єктивної сторони злочину, вчиненню якого він сприяє.

Свого часу М. С. Таганцев писав, що виконавцями злочинного діяння можуть бути названі ті особи, які самі безпосередньо брали участь у його вчиненні не залежно від обсягу їх діяльності. Так, виконавцями вбивства будуть особи, які наносили удар жертві, утримували або зв'язали її [7, с. 340].

А. Н. Трайнін, характеризуючи дії виконавця, відносив до них не тільки ті, якими безпосередньо спричиняється злочинний результат, але і всі інші дії, які пов'язані з цим спричиненням (виконавець і той, хто тримає жертву при вбивстві, і той, хто зламає двері, відкриваючи дорогу злодію) [8, с. 104].

Очевидно, що коли певні дії конструктивно включені в діяння, що утворює об'єктивну сторону складу злочину, ситуація буде принципово іншою (наприклад, застосування насильства при розбої, або звалтуванні). Саме тому при частковому виконанні об'єктивної сторони особа є співвиконавцем, а не пособником.

Дискусійним у теорії кримінального права та судовій практиці залишається оцінка діянь особи, яка при вчиненні крадіжки у співучасті знаходиться на «сторожі».

М. І. Ковальов вважає, що «стояння на сторожі» не може розглядатись як виконання злочину. Ці дії, пише далі автор, завжди вважались пособництвом, за умови, що сам охоронець не був учасником злочинної групи [9, с. 114]. На думку П. Ф. Тельнова, виконання подібних функцій повинно розцінюватись як пособництво тому, що ролі виконавця відповідає не будь-яке вчинюване на місці злочину діяння, а лише те, яке полягає у вчиненні хоча б частини об'єктивної сторони злочину [10, с. 6].

Г. Н. Борзенков вважає вказаних осіб співвиконавцями злочину, виходячи з того, що вони виконують такий елемент об'єктивної сторони крадіжки, як спосіб, тобто вчинюють дії, які забезпечують таємність вилучення [11, с. 4]. Співвиконавцями вважає таких осіб і Г. А. Кригер [12, с. 140].

Думається, що вчинення такого діяння, як «стояння на сторожі», може мати різну кримінальну правову оцінку. Якщо особа, яка «стоїть на сторожі», в момент вчинення злочину здійснює активні дії, які утворюють хоча б частину об'єктивної сторони складу злочину, вона є співвиконавцем. Там, де вчинюване

діяння жодним чином не стосується об'єктивної сторони, «стояння на сторожі» є пособництвом.

Інколи діяння співвиконавця, яке полягає в поданні допомоги іншому виконавцю, дуже нагадує пособництво. Однак, допомога співвиконавця полягає у вчиненні діяння, що утворює об'єктивну сторону конкретного складу злочину, а допомога пособника завжди знаходиться за межами вчинення такого діяння.

Таким чином, розмежовуючи виконавця (співвиконавця) та пособника необхідно виходити із положень ч. 2 та 5 ст. 27 КК, а також законодавчої характеристики об'єктивної сторони конкретного складу злочину. Особа, яка повністю або частково виконала діяння, що утворює об'єктивну сторону конкретного складу злочину та за наявності всіх решти ознак складу злочину, є виконавцем (співвиконавцем). Особа, яка не вчинювала, передбаченого статтею Особливої частини КК, діяння, але сприяла його вчиненню, є пособником.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демидов Ю. Исполнительство и пособничество [Текст] / Ю. Демидов // Советская юстиция. – 1973. – № 14. – С. 6-8.
2. Дурманов Н. Виды соучастников и их ответственность [Текст] / Н. Дурманов // Советская юстиция. – 1996. – № 12. – С. 10-13.
3. Угрехелидзе Н. Некоторые вопросы наказания соучастников [Текст] / Н. Угрехелидзе // Советская юстиция. – 1970. – № 1. – С. 16-18.
4. Козаченко И. Я., Курченко В. И. Соисполнительство и пособничество: вопросы разграничения [Текст] / И. Я. Козаченко, В. И. Курченко // Российский юридический журнал. – 1994. – № 1. – С. 80-88.
5. Куринов Б. А. Квалификация преступлений, совершенных в соучастии [Текст] / Б. А. Куринов // Советское государство и право. – М. : Наука, 1984. – № 11. – С. 90-94.
6. Ковалев М. И. Соучастие в преступлении. Часть вторая. Виды соучастников и формы участия в преступной деятельности («Ученые труды» Свердловского юридического института, т. V. Серия «Уголовное право») [Текст] / М. И. Ковалев. – Свердловск : СЮИ, 1962. – 273 с.
7. Таганцев, Н. С. Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. В 2-х т. – Т. 1 [Текст] / Н. С. Таганцев. – М. : Наука, 1994. – 375 с.
8. Трайнин, А. Н. Учение о соучастии [Текст] / А. Н. Трайнин. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. – 158 с.
9. Ковалев, М. И. Соучастие в преступлении [Текст] / М. И. Ковалев. – Екатеринбург : Изд-во УрГЮА, 1999. – 204 с.
10. Тельнов П. Ф. Разграничение деяний исполнителя и пособника [Текст] / П. Ф. Тельнов // Советская юстиция. – 1973. – № 4. – С. 5-7.
11. Борзенков Г. Н. Квалификация соучастия в краже с проникновением в помещение, иное хранилище или жилище [Текст] / Г. Н. Борзенков // Советская юстиция. – 1986. – № 6. – С. 14-15.

12. Гришаев, П. И., Кригер, Г. А. Соучастие по советскому уголовному праву [Текст] / П. И. Гришаев, Г. А. Кригер. – М. : Госюриздат, 1959. – 255 с.

Старко О. Л.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права і процесу

Цап І. В.

студентка юридичного факультету

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «СТАН СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ» ТА «ОБМЕЖЕНА ОСУДНІСТЬ»

Особлива частина Кримінального кодексу (далі – КК) України містить склади злочинів, де обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є емоційний стан особи – стан сильного душевного хвилювання. Зокрема, це статті 116 «Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання» та ст. 123 «Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне в стані сильного душевного хвилювання».

Цей емоційний стан, як зазначено у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2, характеризується тим, що він значною мірою знижує здатність вшиного усвідомлювати свої дії або керувати ними. Аналогічною ознакою характеризується категорія «обмеженої осудності». Так, згідно ч. 1 ст. 20 КК України підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення злочину, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. З приводу схожості психологічного змісту «обмеженої осудності» з впливом на психічну діяльність людини «стану сильного душевного хвилювання» у теорії кримінального права дискусійним є питання про співвідношення цих двох понять. Так, одні вчені вважають, що стан сильного душевного хвилювання є проявом обмеженої осудності. Інші зауважують, що стан сильного душевного хвилювання не можна розглядати як прояв стану обмеженої осудності, оскільки це стан психічно здорової людини.

Розв'язання даного питання ускладнене тим, що КК України не дає визначення змісту стану сильного душевного хвилювання. У психології цей термін не використовується, тому психологічна наука не може, пояснити, що саме треба розуміти під поняттям «стан сильного душевного хвилювання». Цей термін є юридичним терміном. Водночас у доктрині кримінального права є точка зору